

Синтез

УДК 615.015.4.668.53:547.298

Мерзлікін С.І., Болотов В.В.
Національний фармацевтичний університет

Залежність чистоти діакамфу від умов синтезу

Методом високоефективної рідинної хроматографії досліджено чистоту зразків діакамфу – нового антидіабетичного фармакологічного засобу, одержаних за різних температурних умов. Встановлено, що напрямок нуклеофільної атаки циклу ангїдриду камфорної кислоти *o*-фенілендіаміном обумовлений екрануючим впливом CH_3 -групи при C_1 і температурою реакційного середовища.

Діакамф – новий антидіабетичний фармакологічний засіб, розроблений у Національному фармацевтичному університеті [1,2,5,9-12].

При відпрацюванні технології одержання діакамфу методом сплавлення вихідних інгредієнтів (Схема. I і II) нами встановлено [3,7], що утворення основної сполуки супроводжується утворенням двох технологічних домішок: лактаму (VII) та транс-діакамфу (VIII). Встановлено, що внаслідок високої температури реакційного середовища (~200 °C) молекула діакамфу зазнає два процеси структурних змін. У першому випадку це пов'язано із дегідратацією, а у другому – із ізомеризацією у транс-форму. Наявність даних процесів зареєстровано нами на дериватограмі зразка діакамфу методом термогравіметрії [8], а структуру технологічних домішок VII і VIII доведено методом ЯМР-спектроскопії [6]. Крім того, дані сполуки одержані нами за індивідуальними методиками [8].

Для збільшення виходу кінцевого продукту нами розроблено методику одержання діакамфу в органічних розчинниках [7]. Так, при проведенні реакції у киплячому ксилолі із реакційного середовища виділено тільки одну технологічну домішку – лактам (VII). Методом тонкошарової хроматографії [4] утворення будь-яких інших побічних продуктів не виявили.

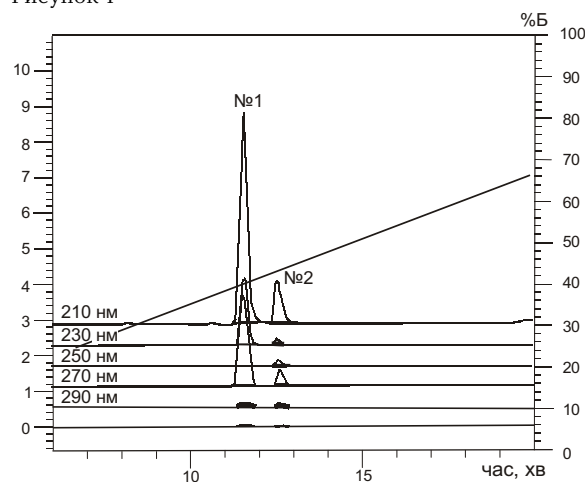
Для дослідження чистоти діакамфу використовували метод високоефективної рідинної хроматографії (ВЕРХ).

Результати досліджень та їх обговорення

На хроматограмі зразка діакамфу, одержаного у ксилолі, зареєстровано два піки (Рис. 1): основної сполуки (пік 1) та домішки (пік 2), які мають величини абсолютного часу утримування ((11.78±0.01) хв та (12.77±0.07)

хв, відповідно) й абсолютного об'єму утримування (1178 мкл та 1277 мкл, відповідно) (Таблиця). За співвідносності площ зазначених піків кількісний вміст домішки (пік 2) дорівнює 14.5%. Для оцінки хроматографічних параметрів розділення піків 1 і 2 нами розраховано ступінь їх розділення (R_s), селективність α та коефіцієнт ємності (k') (Таблиця).

Рисунок 1

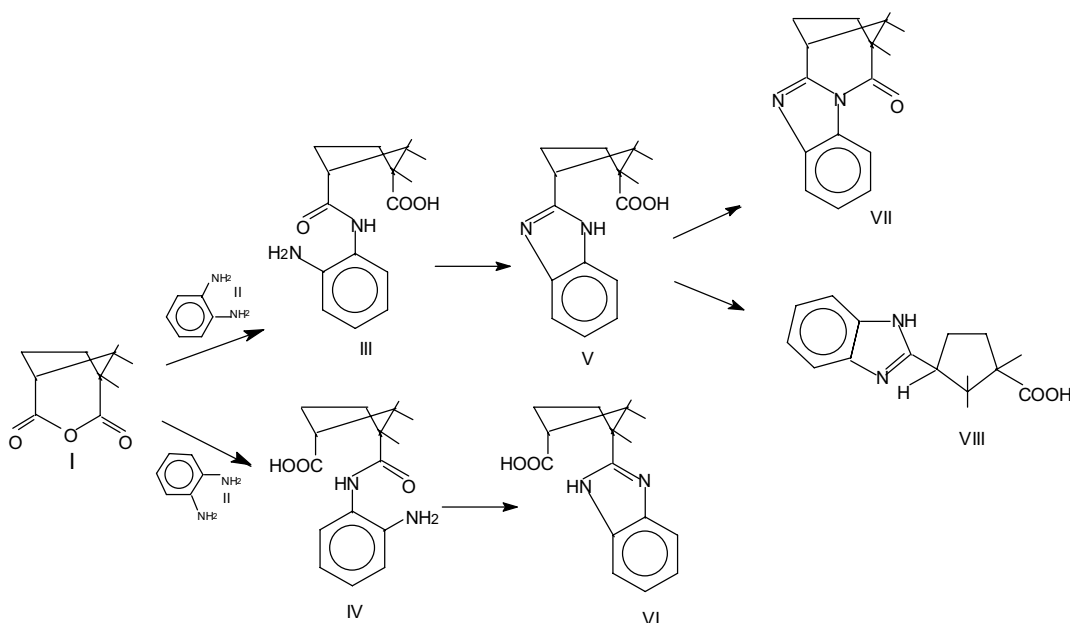
Хроматограма зразка діакамфу, одержаного у ксилолі

Встановлено, що ці дві сполуки мають аналогічні УФ-спектри (Рис. 2) із максимумами за довжин хвиль 270 нм та 280 нм і співвідносні спектральні відношення, які розраховували шляхом ділення значень оптичної густини за однієї із чотирьох довжин хвиль: 230 нм, 250 нм, 270 нм і 290 нм на значення оптичної густини за довжини хвилі 210 нм.

Розділити дані сполуки методом перекристалізації не вдалося.

Можна передбачити, що на відміну від переважного утворення α -ариламідів ($\pm$)-камфорної кислоти [3] нуклеофільна атака ангїдриду (I) *o*-фенілендіаміном (II) у ксилолі одночасно відбувається за двома напрямками:

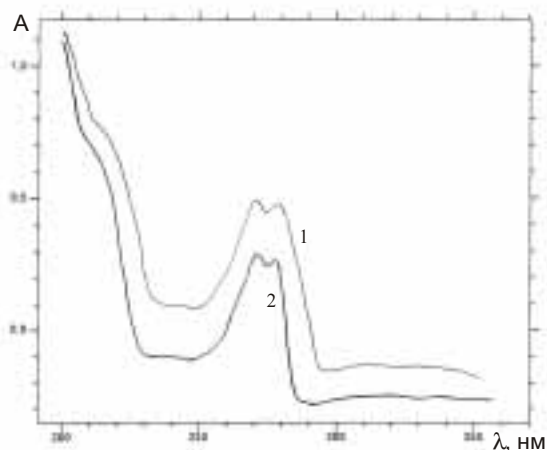
Схема

Одержання діакаmfу; його β -структурний ізомер і технологічні домішки

за неекранованим CH_3 -групою карбонільним атомом вуглецю при C_3 та за карбонілом при C_1 із утворенням суміші проміжних α - та β -амідів. У першому випадку утворюється α -2'-амінофеніламід ($\pm$)-камфорної кислоти (III), а у другому - β -2'-амінофеніламід (IV). Внаслідок їх циклодегідратації далі утворюються відповідні ізомери: ($\pm$)-цис-3-(2'-бензімідазоліл)-1,2,2-триметилциклопентанкарбонова кислота (V, α -діакаmf) і ($\pm$)-цис-1-(2'-бензімідазоліл)-1,2,2-триметилциклопентанкарбонова кислота (VI, β -діакаmf).

Рисунок 2

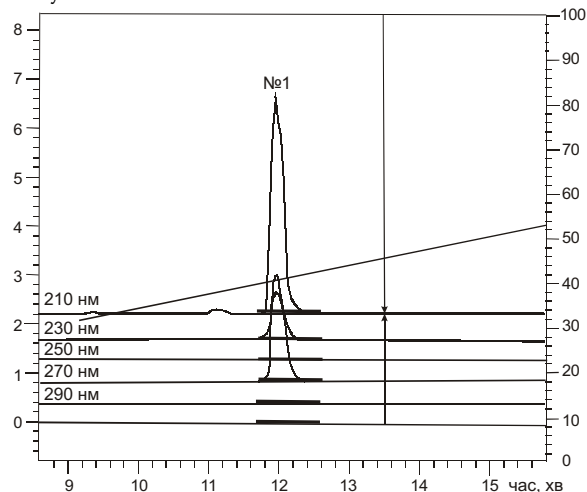

УФ-спектри α - (1) і β - (2) структурних ізомерів діакаmfу

Для запобігання утворенню β -ізомеру діакаmfу (VI) нами запропоновано технологію одержання діакаmfу в толуолі.

На хроматограмі діакаmfу (Рис. 3), одержаного у зазначеному розчиннику, визначається тільки один пік основної сполуки із параметрами утримування, зазначеними у Таблиці.

Рисунок 3

Хроматограма зразка діакаmfу, одержаного в толуолі

Таким чином встановлено, що при ацилюванні *o*-фенілендіаміну камфорним ангідридом у толуолі нуклеофільна атака ангідридного циклу відбувається тільки за карбонільним атомом вуглецю при C_3 із утворенням α -діакаmfу (V), тобто напрямок нуклеофільної атаки ангідридного циклу (I) обумовлений не тільки екрануючим впливом CH_3 -

групи при C_1 , а і температурою реакційного середовища.

Одержані результати підтверджуються даними ЯМР-спектроскопічних досліджень діакамфу та його β -ізомеру. Результати цих дослідження будуть викладені в окремій публікації.

Експериментальна частина

Хроматографічний аналіз зразків діакамфу проводили на мікроколонковому рідинному хроматографі "Міліхром А-02" (Новосибірськ, АТ "Еконова").

В аналізі використовували колонку хроматографічну оберненофазову завдовжки 75 мм, діаметром 2 мм (сорбент Nucleosil C_{18} 5 мкм) та детектор – двопроміневий мультиспектральний УФ-спектрофотометр (діапазон хвиль 190-360 нм, точність довжини хвилі 0.5 нм). Температура колонки 35 °С. Хроматографування проводили у градієнтному режимі із застосуванням буферного розчину рН 2.18 – елюент А (0.2 М розчин літію перхлорату та 0.01 М розчин кислоти фосфорної). Як елюент Б використовували ацетонітрил. Градієнтне подавання проводили від 2 % до 100 % елюенту Б за 25 хв та 5 хв 100 % елюенту Б. Концентрація зразка – 10 мкг/мл, об'єм проби – 3 мкл, швидкість рухомої фази 100 мкл/хв, час хроматографування – 20 хв.

Оптичну густину вимірювали за довжин хвиль: 210 нм, 230 нм, 250 нм, 270 нм, 290 нм.

(±)-Цис-3-(2'-бензімідазоліл)-1,2,2-триметилциклопентанкарбонова кислота (V)

У круглодонну колбу місткістю 20 мл поміщають 1.82 г (0.01 моля) ангідриду (±)-камфорної кислоти, 1.08 г (0.01 моля) о-фенілендіаміну та 15 мл ксилолу або толуолу. Колбу поміщають на повітряну баню та реакційну суміш кип'ятять протягом 3 год. Охолоджують, осад, що утворився, відфільтровують, висушують та кристалізують із етанолу. Вихід – 65 %.

Висновки

1. Методом ВЕРХ досліджено чистоту зразків діакамфу, одержаних за різних температурних умов. Виявлено, що одержання діакамфу у киплячому ксилолі призводить до утворення суміші α - і β -структурних ізомерів діакамфу, а у толуолі – тільки до утворення β -діакамфу.

2. Встановлено, що напрямок нуклеофільної атаки циклу ангідриду камфорної кислоти о-фенілендіаміном обумовлений екрануючим впливом CH_3 -групи при C_1 і температурою реакційного середовища.

Таблиця

Параметри утримування зразків діакамфу, одержаних у ксилолі та толуолі

№ піка	Канал, нм	t, хв	Висота	Площа	Асим.	t _{абс} , хв	V _{абс} , мкл V _{абс} = t _{абс} · ω***
1*	210	11.797	5.564	1.03	0.6539	11.78±0.01	1178
	230	11.784	1.328	0.2447	0.6531		
	250	11.775	1.158	0.212	0.7006		
	270	11.783	2.947	0.5446	0.6474		
	290	11.798	0.02747	0.00505	0.6713		
2*	210	12.740	0.8599	0.1549	0.6288	12.77±0.07	1277
	230	12.733	0.1839	0.03297	0.6723		
	250	12.709	0.1613	0.0283	0.5659		
	270	12.732	0.4309	0.0775	0.6149		
	290	12.741	0.0414	0.0007333	0.6486		
1**	210	11.990	4.103	0.6521	0.6142	111.99±0.04	1199
	230	11.991	0.9649	0.1534	0.612		
	250	11.992	0.8433	0.1342	0.6157		
	270	11.993	2.138	0.3398	0.6204		
	290	11.994	0.02176	0.004067	0.6123		

Примітки:

* - нумерація піків відповідно Рис. 1.

** - нумерація піка відповідно Рис. 3.

*** - об'ємна швидкість рухомої фази 100 мкл/хв

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар П.М., Кононенко Л.О., Мерзлікін С.І. Застосування препарату діакамф у лікуванні хворих на інсулінонезалежний цукровий діабет // Ендокринологія. — 1999. — Т. 4, № 1. — С. 110-111.
2. Боднар П.М., Мерзлікін С.І., Кононенко Л.О. Клінічне випробування цукрознижуючої та антиоксидантної дії діакамфу — нового фармакологічного засобу // Клінічна фармація. — 2001. - № 3(5). — С. 46-48.
3. Мерзликін С.И. Синтез, реакционная способность и биологическая активность функциональных производных ($\pm$)-камфорной кислоты: Автореф. дис. ... канд. хим. наук. — Харьков, 1991. — 23 с.
4. Мерзлікін С.І., Боднар В.С., Болотов В.В. Застосування хроматографії в тонких шарах сорбенту для ідентифікації діакамфу та її технологічних домішок // Вісник фармації. — 2002. - № 2 (29). — С. 14-16.
5. Мерзлікін С.І., Черних В.П. Пероральні цукрознижуючі засоби: досягнення та сучасні аспекти розробки // Фізіологічно активні речовини. — 2001. - № 2 (32). — С. 4-10.
6. Мерзликін С.И., Черных В.П., Яременко Ф.Г. Спектроскопия в идентификации побочных продуктов диакамфа // Фізіологічно активні речовини. — 2000. - № 2 (30). — С. 45-47.
7. Мерзлікін С.І., Черних В.П., Яременко Ф.Г. Розробка технології субстанції діакамфу — нового антидіабетичного фармакологічного засобу // Вісник фармації. — 2001. - № 1 (25). — С. 29-32.
8. Мерзликін С.И., Черных В.П., Яременко Ф.Г. Синтез диакамфа и установление структуры его примесей / Актуальні питання фармацевтичної та медичної науки і практики. — 2001. — Вип. VII. — С. 66-71.
9. Полторак В.В., Гладких О.І., Мерзлікін С.І. та ін. Цукрознижуюча дія діакамфу у тварин з цукровим діабетом гетерогенного генезу // Вісник фармації. — 1997. - № 1 (15). — С. 81-84.
10. Poltorak V., Merzlikin S., Gladkikh A. et al. Antidiabetogenic effect of diacamph on the animals with heterogenous insulin insufficiency // Can. J. of Physiol. and Pharmacol. — 1994.- Vol. 72.- Suppl.1. — P. 229.
11. Poltorak V., Merzlikin S., Gladkikh A. et al. Novel non-sulfanylurea hypoglycemic agent Diacamph with protective effect on experimental diabetes development // Abstr. XVth International Diabetes Federation Congress. — Kobe, Japan, 1994. - P. 107.
12. Poltorak V., Merzlikin S., Gladkikh A. et al. Diacamph a new compound for the protection of the absolute insulin insufficiency development // Horm. and Metabolic. Res. Abstr. — Athens, Greece, 1995. - Suppl. 1. — P. 182.

Резюме

Мерзликін С.И., Болотов В.В.

Зависимость чистоты диакамфа от условий синтеза

Методом высокоэффективной жидкостной хроматографии исследована чистота образцов диакамфа — нового антидиабетического средства, полученных в различных температурных условиях. Установлено, что направление нуклеофильной атаки цикла ангидрида камфорной кислоты *o*-фенилендиамином обусловлено экранирующим влиянием CH_3 -группы при C_1 и температурой реакционной среды.

Summary

Merzlikin S., Bolotov V.

Dependence of diacamph purity on the synthesis conditions

By the HPLC-method an identification of samples of diacamph, a new antidiabetic pharmacological substance, obtained in different temperature conditions had been carried out. It has been established that the rate of nucleophilic attack of *o*-phenylendiamine on camphoric acid anhydride cycle with is caused by influence of CH_3 -group at C_1 and the by the reaction medium temperature.

Мерзлікін Сергій Іванович (н. 1958). Закінчив Харківський фармацевтичний інститут (1986). Доцент кафедри токсикологічної хімії НФаУ (2002). К.х.н. (1991).

Болотов Валерій Васильович (н. 1942) Закінчив Харківський фармацевтичний інститут (1964). Зав. кафедри аналітичної хімії НФаУ (1998). Д.х.н. (1987). Професор (1988).